

ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI 10.31651/2524-2660-2020-4-5-12
ORCID 0000-0003-2815-6261

КОНОНКО Олена Леонтіївна,

докторка психологічних наук, професорка, завідувачка кафедри дошкільної освіти,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
e-mail: kononko11@ukr.net

УДК 378.147:373.5.011.3-051(045)

РОЗВИТОК ОСОБИСТОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Розкрито суть поняття «особистий досвід», під яким розуміються комплекс знань, умінь, навичок, звичок, системи цінностей; обґрунтовано, що феномен проявляється у здатності майбутнього фахівця дошкільної освіти приймати власні адекватні рішення. Визначено критерії та показники розвитку особистого досвіду студента в освітньому процесі ЗВО педагогічного профілю, схарактеризовано його типологію. Представлено авторську модель оптимізації освітнього процесу, визначено принципи, психолого-педагогічні умови, методи і форми актуалізації і збагачення особистого досвіду

Ключові слова: життєвий досвід; особистий досвід майбутнього фахівця дошкільної освіти; типологія особистого досвіду; психолого-педагогічні умови та методи ефективного розвитку власного досвіду студентської молоді.

Постановка проблеми. Особистий досвід – це власні рішення людини з приводу побаченого, почутого, пережитого. Він слугує провідником до реальності, якщо ґрунтується на значній кількості перевірок його адекватності, об'єктивних оцінках, гнучкості і здоровому глузді. Власний життєвий досвід значною мірою формує точку зору майбутнього фахівця, стиль його поведінки, порядок дій у випадках повторення подій чи ситуацій, певну життєву філософію – спосіб бачення себе і світу. Життя – це по суті сума досвідів особистості.

Важливим аспектом проблеми особистого досвіду виступає розвиток у майбутнього фахівця дошкільної освіти уміння не «зависати» на одному й тому ж сценарії, оскільки він закладає у свідомості міцний фундамент стереотипів. Суб'єктивність, упередженість, консерватизм, закритість новому перетворюють власний досвід на гальмо особистісного зростання. Особою, чие життя побудоване на звичних усталених переконаннях, легко управляти, встановивши їх зв'язок з певною подією.

Ключовим моментом розвитку продуктивного особистого досвіду виступає пере- програмування консервативних переко-

нань майбутнього фахівця на сучасні; плекання відкритості новому, гнучкості світосприйняття, уміння перевіряти звичні переконання, керуватися в житті власними розрахунками і критичними оцінками. Майбутній педагог має навчитися не допускати незаперечності тих закономірностей, які сьогодні для нього звичні, оскільки вони обмежують світосприйняття. Усвідомлення швидкоплинності життя, орієнтація на широке коло нової інформації, зміна світоглядних пріоритетів сприяють формуванню здатності молодій людині жити у згоді з собою та у злагоді з довкіллям. А це позитивно впливає на уміння виявляти власну позицію у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оперуючи поняттям «досвід», фахівці використовують низку близьких за змістом понять. Визначаючи суть поняття «життєвий досвід», Н. Свиніна, Ю. Сенько, В. Тамарін, Ю. Швалб характеризують його як *здатність людини розв'язувати життєві задачі різного змісту і складності*. Застосовуючи поняття «особистий (власний) досвід», Г. Зеленцова, В. Сериков акцентують увагу на спроможності особистості *приймати власні рішення з приводу побаченого, почутого, зрозумілого, пережитого*. Вживаючи поняття «суб'єктивний досвід», І. Якіманська вказує на важливість правильної організації процесів *пізнання людиною оточуючого світу та самої себе, збагачення життєдіяльності в цілому та різних видів діяльності зокрема*.

О. Лактіонов підкреслює: індивідуальний досвід – це не лише наукова проблема, але й питання життєбудови особистості, визначення нею системи координат, масштабу доцільних на певному етапі життєвого шляху проявів активності, усвідомлення свого місця у світі. О. Лактіонов зазначає: потребує дослідження, у першу чергу, частина змісту досвіду суб'єкта соціальної практики, включена в його

створювано-конструктивну діяльність. Згідно підходу автора, життєвий успіх забезпечується здатністю суб'єкта будувати й задіювати конструктивні програми поведінки. У контексті сказаного актуалізується задача конституювання і конструювання стратегії життєвого шляху молоді людини, набуття нею нового досвіду як технологічного каркасу компетентності [1].

Згідно методологічної установки К. Абульханової-Славської, досвід – похідна життєдіяльності, а основним здобутком виступає виключно творчо-перетворювальна діяльність особистості. До найбільш характерних особливостей творчої людини автор відносить потребу, здатність, внутрішню готовність до освоєння нового життєвого досвіду. Як зазначає автор, виховання інноваційності як особистої установки, розвиток у молоді людини здатності освоювати технології творчих видів діяльності залишається актуальним завданням педагогіки дорослих. Отже, освітнє середовище має бути креативно насиченим, а життєтворчі завдання, які потребують розв'язання, складними [2].

Застосовуючи поняття «особистісний досвід», Д. Ануфрієва, А. Артюхіна, О. Веліканова, О. Островський визначають його як процес і результат проживання особою професійної дійсності; як цілісне утворення особистості майбутнього педагога, підставу для активності, здатну актуалізувати особистісно-професійне зростання. На думку вказаних фахівців, розвиток особистого досвіду педагога спрямований на засвоєння і прийняття змісту професійної діяльності, який передбачає послідовні стадії осмислення, інтерпретації, переживання її соціальних смислів. Науковці привертають увагу до важливості *створення сприятливих умов для виконання особистістю своїх основних функцій, визначених природою та призначенням*. У понятті «особистий досвід» вони підкреслюють значущість *накопичених результатів пізнання, здобутих в особистій практиці, завдяки власному досвіду та засвоєним елементам об'єктивного досвіду людства*.

За даними досліджень Ю. Швалба, формування конструктивів життєвого досвіду принципово відрізняється від формування знань, умінь і навичок. На думку вказаного автора, життєвий досвід завжди емоційно насичений, ціннісно визначений, в той час, як знання, уміння і навички безособові. Фахівець стверджує, що індивідуальний досвід проявляється переважно у трьох формах: описі цілісної ситуації, описі способу дії та описі особистісних цінностей. Відповідно він умовно виділяє три типи

досвіду: *ситуаційний, діяльнісний та особистісний*. Інтеграція фрагментів досвіду, зниження їх суперечливості призводить до набуття досвідом рис системності і перетворення на «життєву філософію» [3].

Вивчаючи феномен суб'єктного досвіду та його вплив на особистісне зростання, О.Шереметьєва розуміє під ним властиву людині організацію розумової і практичної діяльності, яка уможливає самостійну діяльність і взаємодію з людським довкіллям. На думку автора, важливим джерелом суб'єктного досвіду є освітній процес. О.Шереметьєва зазначає, що традиційний підхід до освіти передбачає передачу суспільно-історичного досвіду відірвано від суб'єктного досвіду молоді людини. На її думку, освіту слід кваліфікувати не лише як процес передачі молодому поколінню накопиченого суспільством досвіду, але і як процес його *узгодження* з особистим досвідом [4].

До основних характеристик особистого, індивідуального досвіду С. Христофоров відносить: *унікальність, інтерактивність, емоційність та зв'язок з ментальністю, аксіологічність, полюсність, темпоральність та зв'язок з креативністю* автор зазначає, що досвід народжується у теперішньому, пов'язаний з минулим часом, спрямований у майбутній. За даними С. Христофорова, зіткнення з проблемною або конфліктною ситуацією стимулює пошук особистістю нових шляхів її творчого розв'язання, спонукає до креативності, породжує новий досвід, новий алгоритм дій [5].

Вчені акцентують увагу на важливості розв'язання проблеми співвіднесення *наукових знань і життєвого досвіду*. Зокрема В. Богін і О. Прямікова підкреслюють важливість: організації повноцінного спілкування викладача і студентів; розвитку рефлексії; створення умов для засвоєння майбутніми фахівцями переважної більшості соціальних смислів не опосередковано, а на основі власної діяльності; формування критичного ставлення молоді до низки сталих постулатів, які вважалися істинними.

Отже, в системі координат, що визначають компетентність майбутнього педагога-професіонала, особистий досвід відіграє важливу роль. Як зазначає більшість психологів і педагогів, завдяки власному досвіду перебудовується і збагачується ціннісне ставлення до обраної професії, до загальних і спеціальних знань й життєво необхідних педагогічних умінь. Розширення й збагачення індивідуального досвіду активізує рефлексію, актуалізує процес

саморозвитку й свідомого ставлення до життя – особистого і професійного.

Філософи, зокрема Ф. Аквінський, М. Бахтін, М. Бердяєв, І. Ільїн, В. Соловйов пов'язували категорію досвіду з процесами пізнання людиною оточуючої дійсності та самопізнанням. Такі психологи, як А. Адлер, Д. Д'юї, А. Маслоу, К. Роджерс, К. Юнг дійшли висновку, що особистий досвід є елементом свідомості і накопичується особою в процесі її взаємодії з оточуючим світом. Вони висловлювали думку, що в процесі пізнання нового людина спирається на вже досягнуте, освоєне, на свої практичні результати та чуттєвий досвід. Вказані фахівці підкреслювали: важливо організовувати освіту як процес отримання особистістю нового досвіду та його гармонійного поєднання з вже набутих.

Як зазначали П. Блонський, П. Каптерев, П. Лесгафт, А. Макаренко, Д. Ушинський, С. Шацький, в освітній практиці необхідно використовувати педагогічний досвід як результат педагогічної діяльності, який відображає рівень оволодіння молодю людиною сукупністю професійних умінь та здатністю їх самостійно використовувати у процесі реалізації актуальних педагогічних задач.

Одним з перших вчених, який висунув тезу щодо необхідності враховувати особистий досвід педагога в процесі отримання ним професійної освіти, був М. Рубінштейн. Він розробив основи, на яких має базуватися, на його думку, педагогічна освіта; наголошував на значенні «освітнього культурного шляху»; підкреслював важливість врахування особистого досвіду молоді, її «власної голови»; попереджав про небезпечність орієнтації на трафарет, рецептурність, дотримання зовнішніх вказівок, «педагогічний фельдшеризм» [6].

Оперуючи поняттям «передовий педагогічний досвід», Ю. Бабанський, А. Новікова, М. Скаткін, В. Сластьонін, М. Таланчук, В. Чепелев та інші дослідники кваліфікували його, як *вищий рівень власного досвіду педагога у професійній діяльності*. Розробляючи проблему змісту освіти, В. Краєвський, І. Лернер, М. Скаткін та інші провідні фахівці, невід'ємними компонентами педагогічної діяльності поряд із знаннями та уміннями вважали *досвід творчої діяльності та досвід емоційно-ціннісного ставлення до оточуючого світу та самих себе*. Як зауважує В. Сластьонін, педагогічна діяльність є особливим видом соціальної діяльності, спрямованої на долучення молоді до накопичених людством культури і досвіду, створення умов для її особистісного розвитку, збагачення власного досвіду [7].

Особистий досвід майбутнього фахівця збагачується як його власною практикою, самостійною життєдіяльністю, так і за рахунок залучення до надбань виробленої людством культури. Підкреслюючи важливість балансу внутрішніх і зовнішніх детермінант розвитку особистого досвіду, апелюватимемо до висловлювання Г.Костюка, згідно з яким розвиток не є прямим результатом навчання. Тільки розуміючи розвиток особистості як її *само-рух*, можна успішно керувати цим процесом [8].

Згідно підходу В. Кременя, навчальний процес вищого закладу освіти до сьогодні орієнтований переважно на засвоєння студентами, у кращому випадку творче, певної суми знань. Автор зазначає: ця функція залишається однією з важливих, проте головними завданнями сучасної вищої освіти є навчання молоді *самостійному оволодінню новою інформацією, використанню здобутих знань у своїй практичній діяльності*. Щоб залишатись ефективною у багатоманітному полі спілкування і впливів, особистість має бути *самодостатньою*. Тому на часі – надання студентській молоді допомоги в конструванні й реалізації *оптимального шляху пізнання і розвитку на основі індивідуальної сутності* [9].

Особливість набуття особистістю індивідуального досвіду полягає у тому, що він формується лише завдяки її власним зусиллям, переживанням, в результаті власних спроб і помилок. Цим В. Сериков підкреслює роль дієвого компоненту досвіду, важливість формування в особистості прагнення прожити своє *власне життя* а не запропоновану ззовні його ідеальну модель, схему. Вибудовуючи стратегію свого життя, здійснюючи власні вибори, молода людина формує свій унікальний досвід. Індивідуальний досвід, побудований на основі взаємодії з оточуючим світом, є зовнішнім досвідом; взаємодія із своїм внутрішнім світом, пов'язана із рефлексією, самопізнанням, є внутрішнім досвідом Як резюмує В. Сериков, досвід є інтеграцією наявного досвіду з новим знанням на основі рефлексивної діяльності суб'єкта, отриманим завдяки практичній взаємодії з об'єктами оточуючої дійсності на трьох рівнях – когнітивному, технологічному, орієнтаційному за збереження позитивного емоційного фону [10].

У контексті досліджуваної проблеми за-слуговує на увагу висновки В. Закревського, який зазначає: процеси інтеграції

соціально-історичного досвіду у внутрішній світ особистості, включення «досвідних утворень» в поведінкові програми і саморегуляцію активності, формування у неї повсякденній життєдіяльності здорового глузду залишаються до сьогодні недостатньо дослідженими. Згідно підходів фахівця, нова парадигма сучасної освіти може народитися лише на шляху інтеграції культури, безпосереднього життєвого поля й індивідуального досвіду особистості. В. Закревський зазначає: в умовах трансформації життя сучасної людини з особливою гостротою постає питання моральності індивідуальної життєдіяльності, поєднання індивідуалістичної і колективістської спрямованості [11].

Мета статті: теоретично обґрунтувати феномен особистого досвіду, схарактеризувати авторську типологію особистого досвіду майбутнього фахівця дошкільної освіти, представити модель його ефективної актуалізації та розвитку.

Виклад основних матеріалів. Засадничими теоретичними ідеями дослідження слугували: концепція особистісно-професійного розвитку педагога (Я. Абуль-

ханлова-Славська, І. Ісаєв, В. Кремень, В. Сластьонін, Є. Шиянов та ін.); теорія творчої професійно-педагогічної підготовки педагога (Ю. Бабанський, О. Міщенко, В. Кан-Калік та ін.); принципи взаємодії педагогічної науки і практики (В. Журавльов, В. Звягинський, В. Краєвський та ін.). У дослідженнях обґрунтовано особливості розвитку особистого досвіду майбутніх фахівців дошкільної сфери, вплив індивідуального досвіду як важливого ресурсу особистості на її професіоналізацію. Професіоналізм кваліфікується як процес і результат реалізації індивідуального ресурсу молоді. Наголошується, що індивідуальні ресурси детермінують процес розвитку професіоналізму майбутніх фахівців.

Критеріями оцінки сформованості у майбутніх фахівців дошкільної освіти особистого досвіду слугували: *продуктивність життя і діяльності, розвиток самосвідомості, мотивація, особистісні якості і властивості*. В таблиці 1 схарактеризовано показники кожного з означених вище критеріїв.

Таблиця 1

Характеристика критеріїв і показників оцінки типу індивідуального досвіду майбутніх фахівців дошкільної сфери

№	Критерії	Показники
1.	Продуктивність життєдіяльності	Висока працездатність, уміння за мінімальних витрат досягати високих якісно-кількісних результатів; здатність свідомо планувати, уміло організувати діяльність, долати перешкоди, досягати кінцевої мети оптимальними зусиллями у короткий термін; уміння надавати перевагу новим, складним, творчим завданням; прагнення реалізувати свої потенційні можливості; застосовувати набуті знання та уміння у нових умовах життя, приймати відповідальні рішення, діяти компетентно, проявляти майстерність.
2.	Розвиток самосвідомості	Адекватна самооцінка, орієнтація у власних чеснотах та вадах; ціннісне ставлення до себе й інших людей; розвиток самоконтролю та саморегуляції поведінки і діяльності; сформованість почуття власної гідності; свідоме ставлення до вибору професії, педагогічна рефлексія, розвиток наукового світогляду, адекватної картини світу; усвідомлення свого місця в житті та його сенсу.
3.	Характер мотивації	Переважання духовних цінностей над матеріальними; баланс індивідуальних (самовиразитися, самоствердитися, самореалізуватися) та соціальних потреб (посісти певний статус у референтній групі, презентувати свої здібності, бути корисною людям, закладу освіти, державі; відчуття задоволеності життям, прагнення до самовдосконалення).
4.	Базові якості особистості	Самостійність, відповідальність, допитливість, організованість, оптимістичність, упевненість у собі, власна гідність, толерантність, справедливість, комунікабельність, креативність, совісність.

Базуючись на означених вище критеріях і показниках, розроблено авторську типологію індивідуального досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти, до складу якої віднесено чотири основні типи: *одухотво-*

рено-системний, персоналізований, продуктивно-технологічний і адаптивно-прагматичний. У таблиці 2 деталізовано особливості розвитку свідомості і поведінки представників кожного типу.

Характеристика типів особистого досвіду
майбутніх фахівців дошкільної освіти

Тип досвіду	Характеристика
Духовно орієнтований	<p>Вирізняється системним підходом до життя, до оцінок ситуацій, досягнень, вчинків, якостей. Прагне досконалості. Мислить масштабами Всесвіту, оперує поняттями «віра», «дух», «душа», «совість», «відданість», «планета», «екологія», «космос», «вічність» тощо. Усвідомлює себе як єдине ціле з усім сущим. Орієнтується у житті на найвищі цінності – істину, добро, красу, високе призначення людини, сенс життя. Прагне бути корисним людям, закладу вищої освіти, державі, людству загалом; реалізує наміри у конкретних діях. Надає перевагу творчій активності. Свідомо ставиться до життя та професійної діяльності, володіє педагогічною рефлексією. Прагне змінити світ на краще, має високий творчий потенціал, продукує оригінальні ідеї, створює духовні цінності. Вирізняється високою культурою. Задоволений життям. Відчуває потребу в пізнанні, самопізнанні, самовдосконаленні, пошуку істини, покращанні довкілля. Самостійний, здатний до самопокладання відповідальності, допитливий, організований, упевнений проте надміру унормований, оптимістичний, з почуттям власної гідності, толерантний, совісний, комунікабельний, креативний. Картина світу адекватна, збалансована, складна, динамічна. Домагання високі, самооцінка адекватна.</p> <p>Життєве гасло: «Я можу і хочу змінити світ і себе на краще!»</p>
Персоналізований	<p>Прагне реалізувати свій природний потенціал, актуалізувати набутий досвід, проявити себе у колі значущих людей, посісти високий статус в соціальній групі, самоствердитися в ній. Намагається за усяку ціну досягти успіху, певних стандартів якості, отримати схвалення авторитетних людей. Честолюбний, прагне популярності, намагається справити враження, бути в центрі уваги. Індивідуальні потреби поєднані з соціальними, проте здебільшого домінує прагнення домогтися особистих переваг. Отримує задоволення від визнання своєї особливості, неповторності. Домагання високі, самооцінка позитивна з тенденцією до завищення. Усвідомлює свої чесноти і вади. У спілкуванні вибірковий, домагається особливих ролей, прагне бути лідером. Посідає здебільшого активну конструктивну позицію, в ситуаціях конкуренції, конфлікту може поводитися деструктивно, надміру емоційно, не контролювати і не регулювати свою поведінку. Здебільшого самостійний, організований, відповідальний, впевнений (іноді самовпевнений), креативний, вибірково толерантний. Орієнтується переважно на задоволення індивідуальних потреб і інтересів. Задоволений життям частково. Картина світу адекватна, науково обумовлена, проте дещо трансформована.</p> <p>Життєве гасло: «Реалізувати свої можливості, заявити про себе світу!»</p>
Технологічно підпорядкований	<p>Працездатність вельми висока. Виявляє інтерес до різних способів дій, технологій, нових матеріалів та інструментів, водночас нормативно спрямований. За мінімальних витрат часу і зусиль намагається досягти певних результатів діяльності. Практично умілий, вправний, проте часто діє механічно, без ризику, недостатньо старанно. Використовує інструментальний підхід в освоєнні світу, але рідко авторизує себе. Процес, технологія досягнення мети важливіші за власний розвиток. Зазвичай опікується не стільки досягненням високих стандартів якості й оригінальності продукту, скільки дотриманням необхідних вимог, інструкцій, звичних алгоритмів дій, кліше, правил, вимог. Мотиви доведення розпочатого до кінця, отримання реального продукту праці й схвалення значущих людей важливіші за потребу самовираження. Самооцінка поміркована, іноді занижена. Організованість на початку діяльності вища за кінець. В ситуаціях невизнаності, зіткнення з новим, незрозумілим, складним зазвичай втрачає упевненість, дратується, звертається за допомогою, може скопіювати зроблене іншими, вдається до хитрощів. Спрямованість активності нестабільна, коло спілкування ситуативне. Допитливість, відповідальність, толерантність проявляються час-від-часу, радше за зовнішньої стимуляції. Картина світу в цілому адекватна, проте схематизована, звужена.</p> <p>Життєве гасло: «Правила існують, щоб ми їх виконували!»</p>
Прагматичний	<p>Переважає споживацька активність, орієнтується передусім на буденні цілі і задачі, на задоволення, егоїстичних інтересів, досягнення матеріальної вигоди, сімейного благополуччя, фізичного здоров'я, фінансової спроможності, знаходження надійного місця роботи. Пізнавальна активність, організованість, професіоналізм розвинені недостатньо, мотивація досягнень знижена. Кругозір вузький, обмежений. Задовольняється посередніми результатами діяльності. Основний мотив поведінки – добре адаптуватися до необхідних вимог і умов життя, уникнути неспіху, дотримуватися соціальних регламентів. Ставлення до світу недовірливе, коло спілкування вузьке, невизначене, часто перебуває наодинці. Прагнення самовиявитися розвинене слабо. Намагається залишатися у тіні, поводить здебільшого відсторонено, уникає конфліктів, складних завдань, невизначених ситуацій. Самооцінка і очікування занижені, залежні від оцінних суджень авторитетних людей. Радше функціонує, ніж проживає повноцінне життя. Своім життям незадоволений. Звинуваче в усьому обставини та інших людей. Несамостійний, недостатньо організований і відповідальний, здебільшого байдужий до інтересів оточуючих. Картина світу спрощена, схематична, неадекватна.</p> <p>Життєве гасло: «Життя у широкому світі небезпечно! Перебувати у мушлі надійніше».</p>

Резюмуючи сказане, можна кваліфікувати представників духовно орієнтованого типу як здатних виходити за межі власних інтересів; персоналізованих – як орієнтованих на задоволення особистих потреб й досягнення високого соціального статусу; технологічно підпорядкованих – як налаштованих на освоєння корисних для життєдіяльності технологій та неухильне дотримання правил; прагматичного типу – як орієнтованих на задоволення базових потреб й безпечне функціонування у межах звичних приписів. Отже, перші проявляють у своєму особистому і професійному житті інтерес до проблем *планетарного масштабу і життя у широкому «Я»*, треті – до *технологічних аспектів діяльності*, четверті – до *функціонування у закритому мікрокосмі*.

Встановлено, що представників духовно орієнтованого типу особистого досвіду серед майбутніх фахівців дошкільної освіти нараховується усього до 5%; персоналізованого – близько третини досліджуваних; технологічно підпорядкованого – понад чверті експериментальної групи, прагматичного – близько половини майбутніх фахівців. Отже, за традиційно організованої системи підготовки дві третини з них характеризуються недостатньою самостійністю, невмінням приймати власні і рішення, виявляти креативність, жити у згоді з самими собою та у злагоді з довкіллям. Це вказує на необхідність оновлення змісту й осучаснення технологій організації освітньої роботи, спрямованої на актуалізацію й збагачення особистого досвіду студентів.

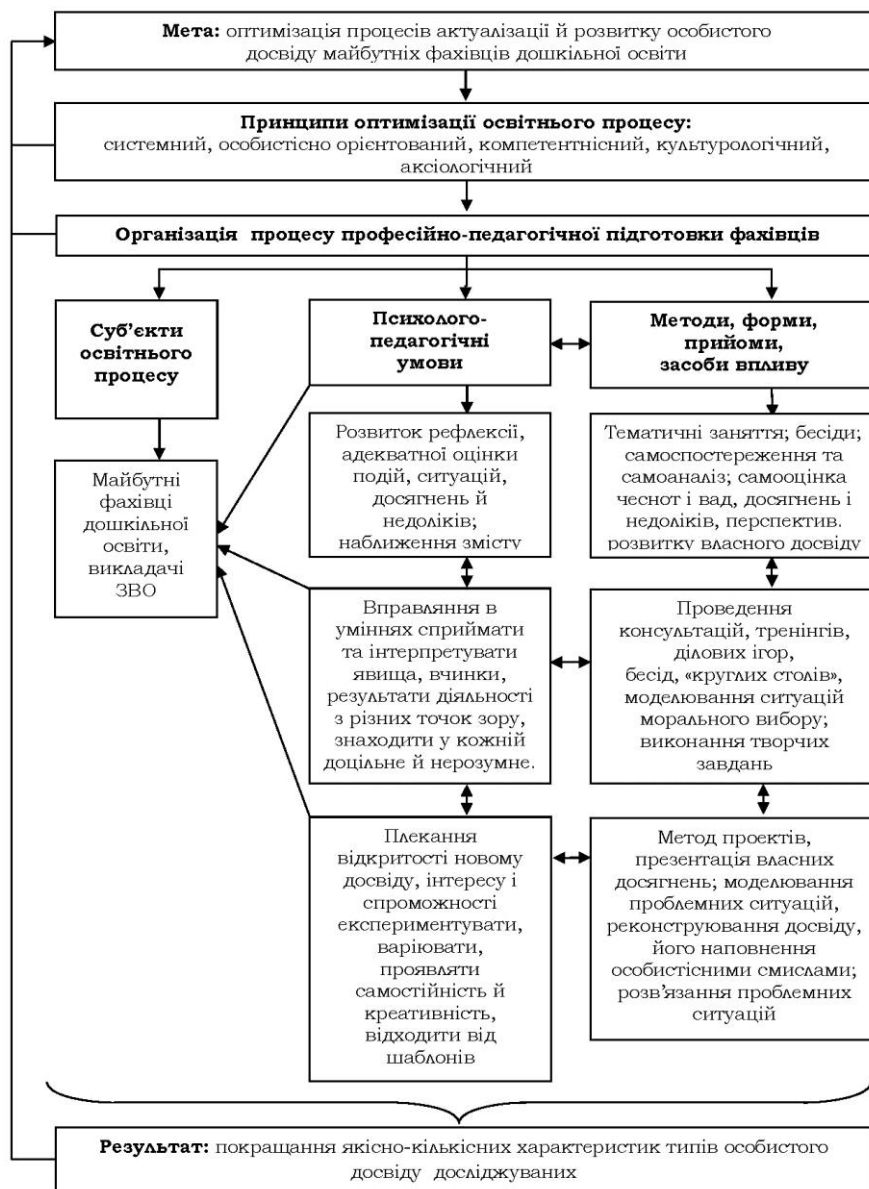

Рис 1. Структурно-функціональна модель оптимізації процесу розвитку у майбутніх фахівців дошкільної освіти особистого досвіду

Визначаючи психолого-педагогічні умови актуалізації та збагачення особистого досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти, кваліфікуємо його як своєрідну *призму*, крізь яку вони дивляться на світ, визначають своє місце в ньому. Власний досвід – це *внутрішня опора* для вибору молоддю стилю свого життя, системи цінностей, домінуючої мотивації. В контексті сказаного в процесі підготовки педагогічних кадрів слід акцентувати увагу на трьох таких першорядних питаннях: формуванні у майбутніх фахівців життєдайного ставлення до світу в цілому; навчанні умінню визначати своє місце і призначення в ньому; залученні до пізнання та прогресивного перетворення світу та власного індивідуального досвіду.

З метою реалізації означеної стратегії у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти розроблено структурно-функціональну модель оптимізації вказаного напрямку роботи. Вона базується на єдності існуючих та набутих знань та умінь студента, його досвіді творчої діяльності, емоційно-ціннісному ставленні до світу й самого себе. З цією метою використано сукупність методик, які уможливають оволодіння умінням знаходити, аналізувати та оперувати інформацією, відкривати нові зв'язки і залежності між педагогічними явищами, рефлексувати педагогічну ситуацію як значущу для власного особистісно-професійного зростання, проживати педагогічну реальність, знаходити в ній особистісні смисли. Розроблену автором модель оптимізації освітнього процесу подано на рис. 1.

Визначені в авторській моделі принципи, педагогічні умови та технології оптимізації процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти активізують процес розвитку особистого досвіду; сприяють формуванню нових знань та умінь як його важливих компонентів; уможливають проживання студентами різних педагогічних явищ; розвивають у них здатність інтерпретувати факти і події цілісно, диференційовано та з різних позицій, ракурсів, точок зору; підвищують відповідність набутого досвіду особистісним смислам; створюють розвивальне середовище для проявів майбутніми фахівцями самостійності й впевненості у собі в різних видах діяльності та сферах життя.

Комплексне упровадження у процес підготовки педагогічних кадрів вказаних принципів, психолого-педагогічних умов та технологій сприятиме розвитку їхньої особистісної зрілості, компетентної поведінки у невизначених та складних ситуаціях. Адже життя, що швидко змінюється, пред'являє високі вимоги до здатності студентської молоді орієнтуватися у нових

реаліях, пристосовуватися до них, конструктивно на них впливати, реалізовувати свій особистісний та професійний потенціал, проявляти креативність, поєднувати існуючий особистий досвід з набутим у ЗВО.

Висновки. У дослідженні встановлено, що проблемі особистого досвіду та умовам його актуалізації та розвитку сучасною вітчизняною наукою приділено недостатньо уваги. Власний досвід майбутнього фахівця дошкільної освіти кваліфікується як особистісний інтеграл й важливий ресурс, реалізація якого сприяє повноцінному професійному становленню студентської молоді. Важливим показником актуалізації та збагачення особистого досвіду, його ефективної інтеграції у суспільно-історичний досвід виступає здатність студента сприймати та інтерпретувати події, явища, досягнення під різними кутами зору. Авторська модель оптимізації процесу особистісно-професійної підготовки молоді актуалізує проблему особистого досвіду; характеризує принципи, психолого-педагогічні умови, методи і форми ефективної роботи з студентами та викладачами дисциплін гуманітарного циклу. Модель спрямована на створення у закладі вищої освіти креативного середовища, забезпечення балансу базової і нової інформації; усвідомлення важливості розвитку у майбутніх фахівців дошкільної освіти відкритості новому досвіду, свідомого ставлення до життя та обраної професії, плекання самостійності.

До перспективних напрямів дослідження слід віднести розробку методичного забезпечення вказаного напрямку підготовки фахівців дошкільної та початкової шкільної ланок освіти у ЗВО.

Список використаних джерел

1. Лактионов А.Н. Координаты индивидуального опыта. Харьков: Бизнес-Информ, 1998. 492 с.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. М.: Мысль, 1991. 229 с.
3. Швалб Ю.М. Життєвий досвід як проблема психології свідомості. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія*, 2010. № 913. вип. 44. С. 178–181.
4. Шереметьева О.В. Преобразование субъектного опыта студентов как методическая задача подготовки будущих учителей начальных классов. *Известия РГПУ имени А.И.Герцена. Серия: Педагогика, Психология*, 2008. С. 329–337.
5. Христофоров С.В. Дефиниция опыта в педагогике: существенные характеристики. *Известия РГПУ им. А.И.Герцена. Серия «Педагогика»*, 2006. С. 46–53.
6. Рубинштейн М.М. Проблема учителя. М.: Моск. акционер. изд-во, 1927. 173 с.
7. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учебник для ВУЗов. 9-е изд. М.: Академия, 2008. 566 с.
8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. Київ: Радянська школа, 1979. 608 с.

9. Кремень В.Г. Якісна освіта: нові вимоги часу. *Педагогічна і психологічна науки в Україні. зб. наук. праць до 15-річчя АПН України у 2 томах.* Київ: Педагогічна думка, 2007. Т.1. Теорія та історія педагогіки. С. 3–24.
 10. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. М.: Логос, 1999. 272 с.
 11. Закревский В.Э. Индивидуальный опыт – междисциплинарный поход. *Время культуры и опыт личности.* Одесса: Одесский облсполоком, 1995. 10–11 септя. С. 94–96.
- References**
1. Laktionov, A.N. (1998). Coordinates of individual experience. Kharkiv: Business-Inform. 492 p.
 2. Abulkhanova-Slavskaya, K.A. (1991). Life strategy. Moscow: Trough. 229 p.
 3. Shvalb, Yu.M. (2010). Life is a problem of psychology of witness. *Bulletin of Kharkiv National University named V.N. Karazin. Series: Psychology*, 913, 44, 178–181.
 4. Sheremetyeva, O.V. (2008). Transformation of the subjective experience of students as a methodological task of training future primary school teachers *Bulletin of the A.I. Herzen RSPU. Series "Pedagogy, Psychology"*. 329–337
 5. Khristoforov, S.V. (2006). Definition of experience in pedagogy: essential characteristics. *Bulletin of the A.I. Herzen RSPU. Series "Pedagogy"*. 46–53
 6. Rubinstein, M.M. (1927). The teacher's problem. Moscow: Moscow Joint Stock Publishing House. 173 p
 7. Slastenin, V.A., Isaev, I.F., Shiyanov, E.N. (2008). Pedagogy: a textbook for universities. In V.A. Slastenin (Ed.). 9th ed. Moscow: Academy. 566 p.]
 8. Kostyuk, G.S. (1979). Educational process and psychological development of personality. Kyiv: Soviet school, 1979. 608 p.
 9. Kremen, V.G. (2007). Quality education: new requirements of the time. Pedagogical and psychological sciences in Ukraine. zb. Science. works to the 15th anniversary of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine in 2 volumes. Kyiv: Pedagogical Thought, Volume 1: Theory and History of Pedagogy, 3–24.
 10. Serikov, V.V. (1999). Education and personality. Theory and practice of designing pedagogical systems. Moscow: Logos, 1999. 272 p
 11. Zakrevsky, V.E. (1995). Individual experience – an interdisciplinary approach. *Culture time and personality experience.* Odessa: Odessa Regional Executive Committee, 1995. August 10-11, 94–96.

KONONKO Olena,

Doctor in Psychology, Professor, Head of Preschool Education Department,
Mykola Gogol Nizhyn State University

DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS' PERSONAL EXPERIENCE IN THE PROCESS OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING

Summary. Introduction. The article reveals the essence of the concept of "personal experience", which means a set of knowledge, skills, abilities, habits, value systems; it is substantiated that the phenomenon is manifested in the ability of the future specialist of preschool education to make their own adequate decisions. Criteria and indicators of development of personal experience of the student in educational process of ZVO of a pedagogical profile are defined, its typology is characterized. The author's model of optimization of educational process is presented, principles, psychological and pedagogical conditions, methods and forms of actualization and enrichment of personal experience are defined

The purpose to theoretically substantiate the phenomenon of personal experience, to characterize the author's typology of personal experience of the future specialist of preschool education, to present the model of its effective actualization and development.

Methods: analysis and generalization of data of philosophical and psychological – pedagogical literature; theoretical modeling to build an experimental structural and functional model of the study; questionnaires, creation of problem situations, project method.

Results. It is substantiated that the problem of development of personal experience of future specialists in preschool education is insufficiently studied by domestic science. The content and structure of the leading category are determined, the criteria for assessing the degree of development of students' own experience are developed. The criteria include: the productivity of their lives and activities, the development of self-awareness, the nature of motivation, basic qualities and properties. The indicators of the criteria were the degree of formation of knowledge, skills and attitudes of the subjects to the profession and their own experience as a personal resource. The author's typology of personal experience of future specialists in the preschool sphere has been developed, which consists of four types – spiritually oriented, personalized, technologically subordinated and pragmatic. It is stated that in the traditional organization of the educational process in the Free Economic Zone, the vast

majority of future professionals are characterized by insufficient independence, self-confidence and creativity.

An author's model of optimization of the educational process aimed at updating and developing the personal experience of future preschool education specialists has been created. The psychological and pedagogical conditions include: the development of reflection, adequate assessment of events, situations, achievements and shortcomings; bringing the content of education closer to the realities of modern life; exercise in the ability to perceive and interpret phenomena, actions, results of activities from different points of view, to distinguish appropriate and unreasonable; fostering openness to new experiences, development of interest and ability to experiment, vary, show independence and creativity, move away from patterns. An effective method of implementing this strategy has been developed.

Originality: for the first time: criteria for assessing the types of personal position of future preschool education specialists are determined, an author's typology is created, a structural-functional model of optimization of the educational process is developed; received further development of key research concepts.

Conclusion. The future experience of the future specialist of preschool education as a personal integral and an important resource contributes to the full professional development of student youth. The author's model of optimization of the process of personal and professional training of young people actualizes the problem of personal experience, determines the vectors and tools of its development. The developed structural and functional model is aimed at creating a creative environment in the institution of higher education, ensuring the balance of basic and new information, the formation of students' conscious attitude to life and the chosen profession.

Keywords: life experience; personal experience of the future specialist of preschool education; typology of personal experience; psychological and pedagogical conditions and methods of effective development of own experience of student's youth.

Одержано редакцією 26.11.2020
Прийнято до публікації 05.12.2020